

mgr Justyna Anna Gutka

Doktorantka KUL

Aborcja w opinii osób mieszkających w powiecie niżańskim na podstawie badań

Wstęp

W czasach, kiedy coraz więcej małżeństw boryka się z problemem niepłodności, jednocześnie wzrasta liczba kobiet decydujących się na przerwanie ciąży. Nowy człowiek raz jest chciany i oczekiwany, a innym razem zostaje odrzucony oraz skazany na śmierć.

Aborcja według ogólnej definicji jest to przerwanie ciąży (Dunaj, 2003, s. 1), a idąc w kierunku bardziej szczegółowego określenia jest to sztuczne przerwanie ciąży za pomocą środków mechanicznych lub/ i chemicznych wykonane przez osoby nie posiadające takich uprawnień oraz w opozycji do aktualnie funkcjonujących przepisów prawnych (Krajewski, 2004, s. 73). Święty Jan Paweł II określił przerwanie ciąży jako „świadome oraz bezpośrednie zabójstwo istoty ludzkiej w początkowym stadium jej życia, obejmującym okres między poczęciem a narodzinami” (Pietrzykowski, 2007, s. 51). Podejmowane zagadnienie jest tematem wielopłaszczyznowym. Nie sposób ograniczyć się tylko do jednej perspektywy, gdyż aborcja dotyka sensu istnienia człowieka oraz jego podstawowych praw dlatego rozpatrywana jest z perspektywy religijnej, filozoficznej, społecznej, czy polityczno-ideologicznej.

Niniejsza dysertacja to jeden z głosów w dyskusji. Stanowi refleksję nad zjawiskiem aborcji opartym na wynikach badań własnych autora. Celem jest sprowokowanie Czytelnika do przemyśleń na jeden z trudnych i wciąż nierozstrzygniętych problemów dotyczących ludzkiego istnienia. Szacunek do pierwszego oraz podstawowego prawa wpisanego w naturę człowieka jakim jest prawo do życia to zadanie każdej osoby ludzkiej. Problem aborcji dotyczy każdego bez względu na poglądy religijne, czy polityczne. Jest istotnym dylematem moralnym oraz społecznym. Już Kodeks Hammurabiego zakładał sankcje na osobach, które dopuszczają się zabicia nienarodzonego dziecka (Ślipko, Starowieyski, Muszala, 2010, s. 9). Przysięga Hipokratesa także zawiera zapis chroniący życie człowieka w okresie prenatalnym w słowach „nigdy nikomu, ani na żądanie, ani na prośby niczyje nie podam lekarstwa śmiertelnego, ani też sam nie poweźmę takiego zamiaru, jak również nie udzielię żadnej niewieście środka poronnego” (Brzeziński, 2002, s. 22-23).

1. Spór o aborcję

W Polsce i w wielu innych krajach na świecie trwa spór dotyczący dopuszczalności bądź nie sztucznego przerwania ciąży. Wachlarz pobudek do dyskusji na temat aborcji jest szeroki. W polemikach przytaczane są względy eugeniczne, ekonomiczne, społeczne, czy wolność kobiet (Schooyans, 1991, s. 154). Przywoływane są doświadczenia krajów, które dopuściły przerwanie ciąży oraz tych, które uznały aborcję za zbrodnię i wprowadziły jej prawny zakaz. Spór toczy się wokół moralnej oceny dokonanego czynu oraz regulacji prawnych. Natomiast stanowisko prawne wynika z przyjętych przesłanek etycznych (Pietrzykowski, 2007, s. 41). Sporną kwestią jest określenie, czy zygota oraz zarodek, a później płód to już człowiek, czy tylko potencjalna istota ludzka.

Obrońcy życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci wysuwają swoje racje, a naprzeciw nim stają zwolennicy przerwania ciąży. Jeśli chodzi o zdefiniowanie, czym jest aborcja to nie ma z tym większych problemów. Zasadniczo konflikt rozpoczyna się od uznania ciąży od początku jako płodu, czy nienarodzonego dziecka. Jeżeli nawet poddaje się w wątpliwość, czy embriion jest istotą ludzką to istniejącą w nim możliwość rozwoju człowieczeństwa należy szanować oraz strzec (Krajewski, 2004, s. 75). Przeciwnicy aborcji w swoich postulatach podkreślają, że w chwili poczęcia zaczyna się życie człowieka dlatego należy je otoczyć szacunkiem oraz ochroną. Przerwanie ciąży idąc dalej podjętym tokiem rozumowania stanowi zamach na życie ludzkie. Stanowi jego unicestwienie na najbardziej bezbronny etapie trwania. W obliczu takich racji irracjonalne są argumenty odwołujące się do prawa wyboru kobiety, czy inne takie jak na przykład trudna sytuacja materialna, czy rodzinna. Życie stanowi wartość najwyższą, a więc prawo do życia dziecka nienarodzonego nie może zostać pominięte na dalszy plan wobec sytuacji życiowej jego matki (Pietrzykowski, 2007, s. 44-45). W tej sytuacji aborcja to działania mające na celu zakłócenie przebiegu ciąży doprowadzające do śmierci płodu, który stanowi jedną z form rozwoju człowieka w fazie prenatalnej (Chazan, Simona, 2009, s. 75).

Zwolennicy sztucznego przerwania ciąży uważają, że ich oponenti domagający się sankcji prawnych za dokonanie aborcji narzucają swoje racje oparte na pobudkach religijnych innym obywatelom (Pietrzykowski, 2007, s. 90-92). Jest to bardzo krzywdzące przekonanie, gdyż szacunek dla każdego życia również nienarodzonych dzieci stanowi nakaz moralny stanowiący podstawę każdego społeczeństwa demokratycznego (Schooyans, 1991, s. 195). Odejście od dążeń do takich uregulowań prawnych oznaczałoby w ich przekonaniu stworzenie każdemu człowiekowi wolności wyboru zgodnego z własnym sumieniem. Przyjmując, że od momentu poczęcia mamy do czynienia z osobą należy uznać, że wolność wyboru jednego człowieka narusza prawa kogoś innego (Pietrzykowski, 2007, s. 90-92). Wspomniana wolność kobiety jest zagwarantowana jej konstytucyjnie. Można w tej sytuacji podnosić kwestie dopuszczalności aborcji jednak, czy kobieta zachodząc w ciążę w pewien sposób nie ogranicza swojej wolności na rzecz obowiązków wobec poczętego życia? (Krajewski, 2004, s. 95-96). Przeciwnicy ostrzegają, że doprowadzenie do legalności w świetle prawa sztucznego usuwania ciąży spowoduje, że

człowiek rozstrzygając w swoim sumieniu wartość życia ludzkiego uzna, że jeśli nie jest kategorycznie chronione to nie stanowi niczym niepodważalnej wartości (Pietrzykowski, 2007, s. 104).

W konflikcie podejmowanych racji podnoszone są także takie kwestie jak spór pomiędzy życiem matki i dziecka, czyli sytuacje, kiedy zagrożone jest życie kobiety, a ratunkiem jest unicestwienie nienarodzonego dziecka. Inną sytuacją, w której zwolennicy domagają się aborcji są ciężkie warunki materialne kobiety i rodziny. Oczywiście nie można lekceważyć trudności materialnych, ale warto podkreślać, że jest wiele innych rozwiązań niż przerwanie ciąży (Ślipko, Starowiejski, Muszala, 2010, s. 84-86). Do takich zalicza się między innymi oddanie dziecka do adopcji, czy jeśli matka chce pozostać anonimowa zostawienie go w tak zwanym „oknie życia”. Znaczący temat często zaznaczają, że kobieta otoczona wsparciem oraz troską ze strony innych ludzi nie będzie chciała zabić swojego dziecka.

Reasumując warto podkreślić kwestie istotną, która jest często pomijana w debatach publicznych. Osnułe milczeniem są skutki poaborcyjne dla kobiety. Powikłania te można podzielić na bezpośrednie jak krwotok, uszkodzenia macicy i inne oraz późniejsze problemy prokreacyjne, do których zalicza się niepłodność, poronienie, przedwczesny poród, czy urodzenie martwego dziecka. Konsekwencją aborcji jest unicestwienie istoty ludzkiej oraz zranienia na duszy i ciele kobiety (Krajewski, 2004, s. 74). Życie kobiety, która dokonała przerwania ciąży już na zawsze naznaczone jest cierpieniem z powodu poniesionej straty. Często ma ona kolejne dzieci jednak ból poaborcyjny wciąż wraca.

2. Ochrona dziecka poczętego w świetle nauki Kościoła katolickiego oraz prawa karnego

Ustawodawstwa różnych krajów dzielą się na dopuszczające dokonanie aborcji oraz takie, gdzie aborcja jest całkowicie zakazana (Pietrzykowski, 2007, s. 25-27). Polskie prawo chroni życie poczęte w dwojaki sposób. Pierwszy typ jest to ochrona bezpośrednia, a drugi typ to ochrona pośrednia. Ochrona bezpośrednia życie w fazie prenatalnej uznaje za zasadniczy przedmiot ochrony. W tym rodzaju ochrony wyróżnia się ochronę bezpośrednią o charakterze podmiotowym i przedmiotowym. Pierwszy charakter uznaje płód za osobę, której dobra poddaje ochronie prawnej. Natomiast w charakterze przedmiotowym płód otoczony jest obroną jako cenna rzecz uznawana za nieosobowe dobro prawne. Drugi typ jakim jest ochrona pośrednia chroni płód przy okazji dóbr kobiety – matki (Krajewski, 2004, s. 76; Miranda, 1993, s. 122). Możliwość przerwania ciąży została ograniczona do sytuacji, kiedy stanowi ona zagrożenie dla życia lub zdrowia matki, czy śmierć dziecka została spowodowana działaniem ratującymi życie matki albo badania medyczne wykazują możliwość nieodwracalnych wad płodu oraz do poczęcia doszło na skutek gwałtu (Pietrzykowski, 2007, s. 30).

Prawo polskie przewiduje przerwanie ciąży z trzech powodów – zdrowotnego, eugeniczno-teratologicznego oraz kryminalnego. Pierwsza przesłanka ogranicza się do sytuacji, kiedy zagrożone jest życie lub zdrowie kobiety. Racja druga dotyczy okoliczności, w których badania prenatalne lub inne podstawy medyczne sygnalizują możliwość ciężkich oraz nieodwracalnych wad płodu albo nieuleczalnej choroby. Ostatni argument odnosi się do warunków w jakich doszło do poczęcia, czyli gwałtu (Krajewski, 2004, s. 82; Filar, 2000, s. 190). Przesłanka dotycząca życia i zdrowia kobiety poddaje ocenie wartość życia

matki oraz jej dziecka. Trudno jest zdecydować, które życie stanowi większą wagę. Lekarz podejmując działania medyczne powinien starać się uratować życie zarówno matki jak i jej dziecka. Natomiast w sytuacji poważnych wad płodu należy zastanowić się, czy inni ludzie – lekarz, bądź rodzice mają prawo decydować o jego losie – życiu lub śmierci. Przesłanka kryminalna budzi duże kontrowersje. W literaturze przedmiotu spotyka się opinie, że dokonanie aborcji oznacza obciążenie największymi konsekwencjami gwałtu nienarodzone dziecko, a nie osobę dopuszczającą się przestępstwa. Ocena każdej z trzech przesłanek pod względem moralnym powoduje duże trudności. Ważne jest indywidualne rozpatrzenie każdej okoliczności (Krajewski, 2004, s. 82-84). Podsumowując propozycje wielu autorów zmian w prawie dążą one do sformalizowania postulatów, w których kobieta – matka ma absolutną władzę nad dzieckiem, które nosi w swoim łonie. Taka kobieta nie tylko decyduje o swoim ciele, ale również o ciele małej istoty. Rola lekarza i państwa ma natomiast polegać na wspomaganie jej w tym decydowaniu (Schooyans, 1991, s. 65-66).

Kościół katolicki podkreśla w swoim nauczaniu, że przerwanie ciąży jest złem, gdyż poczęte dziecko to adresat Bożych obietnic. Bóg jest Stwórcą życia, które od poczęcia otacza troską (Krajewski, 2004, s. 107). Święty Jan Paweł II głosił, że pierwszym oraz podstawowym prawem człowieka jest prawo do życia i chociaż istnieją także inne dobra to podstawowym jest to i dlatego należy go strzec w sposób szczególny. Społeczeństwo oraz władza publiczna nie mogą gwarantować prawa do życia jednym, a zawieszać go dla innych (Evangelium vitae, 1995). Święty Jan Paweł II odniósł się również do postulatów zwolenników aborcji uzasadniając, że „od chwili zapłodnienia komórki jajowej rozpoczyna się życie, które nie jest życiem ojca ani matki, ale nowej istoty ludzkiej, która rozwija się samoistnie. Nie stanie się nigdy człowiekiem, jeśli nie jest nim od tego momentu. Tę oczywistą prawdę nowoczesna genetyka potwierdza cennymi dowodami. Ukazała ona, że od pierwszej chwili istnieje dokładny program tego, kim będzie żywa istota – człowiekiem, tym konkretnym człowiekiem, którego cechy szczególne są w pełni określone” (Tamże).

3. Opinie ankietowanych a aborcja

Metodologiczne podstawy pracy to element umożliwiający podjęcie badań naukowych, które posłużą ukazaniu jak wybrana grupa osób mieszkających w powiecie nizańskim spostrzega zjawisko aborcji. Przerwanie ciąży to poważne zagrożenie dla kobiety i mężczyzny dlatego wymaga głębszego zainteresowania ze strony badaczy. Celem ogólnym badań jest zbadanie i poznanie opinii wybranej grupy ankietowanych mieszkających w powiecie nizańskim na temat zjawiska aborcji. Metoda badawcza to metoda sondażu diagnostycznego. Technika badawcza to ankieta. Narzędziem badawczym jest kwestionariusz ankiety. Na postawione w kwestionariuszu ankiety pytania odpowiedziało 30 osób. Autor wybrał próbę okolicznościową, którą tworzyły osoby łatwo dostępne. Wszystkim respondentom została zapewniona anonimowość. Rozkład płci ankietowanych wygląda następująco: 90,00 proc. to kobiety, a 10,00 proc. mężczyźni. Wiek badanych: 26,67 proc. – 27 lat, 10,00 proc. – 23 lat, 13,33 proc. – 27 lat, 10,00 proc. – 28 lat, 6,67 proc. – 22 lat, 6,67 proc. – 30 lat, 3,33 proc. – 29 lat, 3,33 proc. 49 lat, 3,33 proc.

– 50 lat, 3,33 proc. – 32 lat, 3,33 proc. – 51 lat. Poniżej zostały przedstawione wyniki przeprowadzonego badania.

1. Czy według Pana/Pani jest aborcja?

60 proc. badanych stwierdziło, że jest to zabójstwo nienarodzonego dziecka. 13,33 proc. respondentów uznało, że jest to usunięcie, przerwanie ciąży. 6,66 proc. uważa, że jest to pozbawienie życia nienarodzonego dziecka (człowieka), 6,66 proc. twierdzi, że jest to pozbycie się niechcianej ciąży. 3,33 uznaje, że jest to wejście w prawa Boga, którym człowiek nie jest, a 3,33 proc. za zło oraz tyle samo rozumie aborcję jako sztuczne pozbycie się dziecka z łona kobiety z pełną świadomością, że płód/dziecko umrze.

2. Czy popiera Pan/ Pani przerwanie ciąży?

86,66 proc. badanych stwierdziło, że nie popiera aborcji. Niewielki odsetek: 6,66 proc. wskazał odpowiedź – tak, a 6,66 proc. nie miało zdania.

3. Czy aborcja powinna zostać w Polsce zalegalizowana?

83,33 proc. badanych odpowiedziało, że nie. 13,33 proc. uznało, że tak. Natomiast najmniej wskazań było dla opcji nie mam zdania.

4. Czy przerwanie ciąży to złamanie podstawowego prawa człowieka, jakim jest prawo do życia?

86,66% badanych twierdzi, że tak, a 10,00 proc. uważa, że nie. 3,33 proc. nie ma zdania.

5. Jakimi motywami najczęściej kieruje się kobieta decydująca się na przerwanie ciąży?

56,67 proc. ankietowanych wskazało na przyczyny ekonomiczne. Dalej uplasowały się takie odpowiedzi jak: najbliżsi, którzy namawiają do zabiegu – 53,33 proc, opinia społeczna – 36,67 proc. oraz kariera zawodowa – 36,67 proc. Niewielki odsetek respondentów korzystając z opcji inne wskazał na takie kwestie jak: choroby dziecka/ matki – 10,00 proc., brak wsparcia ze strony ojca dziecka i innych osób – 6,67 proc., lekceważący stosunek do płodu – 3,33 proc., nieodpowiedzialność i bezmyślność – 3,33 proc., niekorzystne uwarunkowania genetyczne – 3,33 proc. oraz egoizm – 3,33% i lęk przed posiadaniem dziecka – 3,33 proc.

6. Czy zażywanie środków wczesnoporonnych (tzw. „tabletki po”) może być nazywana aborcją?

Respondenci w większości przypadków udzielając odpowiedzi tak – 63,33 proc. badanych uznali, że tzw. „tabletki po” jest aborcją. Znacznie mniej osób – 30,00 proc. wskazało, że nie. Natomiast 6,67 proc. ankietowanych zaznaczyło, że nie ma zdania w tej kwestii.

7. Czy polepszenie polityki prorodzinnej przyczyniłoby się do zmniejszenia liczby aborcji?

Większość badanych uznała, że polepszenie polityki prorodzinnej przyczyniłoby się do zmniejszenia liczby dokonywanych aborcji. Taką opcję zaznaczyło 46,67 proc. ankietowanych. 16,67 proc. ankietowanych uznało, że polepszenie polityki prorodzinnej nie zmniejszy liczby aborcji. Natomiast 36,67 proc. respondentów wskazało, że nie ma zdania.

8. Czy można dokonać aborcji, w sytuacji kiedy dziecko ma urodzić się chore?

Większość badanych – 46,67 proc. wskazała, że w sytuacji kiedy dziecko ma urodzić się chore nie można dokonać aborcji. 20,00 proc. ankietowanych uznało, że należy dokonać aborcji. 33,33 proc. badanych wybrało opcję – nie mam zdania.

9. *Czy można dokonać aborcji, kiedy zagrożone jest życie lub zdrowie matki?*

50,00 proc. respondentów uznało, że nie można dokonać aborcji, kiedy zagrożone jest życie/ zdrowie kobiety. 36,67 proc. badanych stwierdziło, że należy przerwać ciążę. Natomiast 33,33 proc. ankietowanych nie ma zdania.

10. *Czy można dokonać aborcji, w sytuacji poczęcia na skutek gwałtu?*

50,00 proc. badanych uznało, że poczęcie na skutek gwałtu nie jest argumentem do przerywania ciąży. 30,00 proc. ankietowanych uznało, że gwałt jest powodem do dokonania aborcji; 20,00 proc. badanych nie miało zdania.

11. *Czy zgadza się Pan/ Pani ze stwierdzeniem, że „aborcja to osobista sprawa matki”?*

70,00 proc. badanych uznało, że aborcja nie jest osobistą sprawą kobiety. Znacznie mniej (20,00 proc.) ankietowanych uznało, że jest to osobista sprawa matki. 10,00 proc. stwierdziło, że nie ma zdania.

12. *Jakie jest Pana/ Pani zdaniem stanowisko Kościoła katolickiego w kwestii aborcji?*

Wszyscy badani wybrali opcję, że Kościół katolicki jest przeciwny sztucznemu przerywaniu ciąży.

13. *Czy popiera Pan/ Pani poglądy Kościoła katolickiego na temat przerywania ciąży?*

73,33 proc. badanych popiera stanowisko Kościoła katolickiego, a 13,33 proc. jest przeciwnych poglądom Kościoła. 13,33 proc. nie ma zdania.

14. *Jaki jest Pana/ Pani stosunek do religii?*

76,67 proc. badanych deklaruje się jako osoby wierzące i praktykujące; 23,33 proc. respondentów skorzystało z opcji – wierzący, ale niepraktykujący.

15. *Skąd Pan/ Pani czerpie wiedzę na temat aborcji?* Było to pytanie wielokrotnego wyboru.

Większość badanych wskazała na takie źródła informacji na temat sztucznego przerywania ciąży jak Internet (80,00 proc.), telewizja (70,00 proc.), Kościół katolicki (70,00 proc.), prasa/literatura (60,00 proc.), czy znajomi (30,00 proc.).

4. Wnioski z badania

1. Respondenci mają świadomość tego, czym jest aborcja – zabójstwem nienarodzonego dziecka. Używając słowa „zabójstwo” myślę, że zdają sobie sprawę, że przerywanie ciąży jest moralnie złe oraz niezgodne z prawem. Znacznie mniejsza część ankietowanych łagodniej określała badane zjawisko używając terminów typu – „usunięcie/ przerywanie ciąży”, czy „sztuczne pozbycie się dziecka”. Wskazane odpowiedzi sugerują, że aborcja jest czynem nieodwracalnym, który nie ma odniesienia do przyszłości. Nie daje możliwości odwrócenia skutków podjętych działań, gdyż nie da się zwrócić życia.

2. Większość ankietowanych nie popiera sztucznego przerywania ciąży. Oznacza to, że życie ludzkie zasługuje w opinii respondentów na szacunek oraz ochronę już w okresie prenatalnym.

3. Badani uważają, że aborcja nie powinna zostać w Polsce zalegalizowana.

4. Respondenci uznają, że kobieta podejmując decyzje o dokonaniu aborcji kieruje się różnymi motywami. Badani najczęściej wskazywali na trudności materialne, a w dalszej kolejności podkreślali takie kwestie jak bliscy, którzy namawiają do zabiegu, opinia społeczna, czy kariera zawodowa. Znacznie

rzadziej wskazywano na choroby matki/ dziecka, brak wsparcia ze strony innych osób, brak szacunku dla płodu, nieodpowiedzialność, czy egoizm.

5. Badani w większości przypadków uznali, że tzw. „tabletkę po” jest to sztuczne przerywanie ciąży.

6. Polepszenie polityki prorodzinnej zdaniem badanych przyczyniłoby się do zmniejszenia liczby dokonywanych aborcji. Osoby biorące udział w badaniu uważają, że takie sytuacje jak zagrożenie życia matki, poczęcie jako skutek czynu kryminalnego, czy choroby dziecka nie są powodem do dokonania aborcji. Ponadto uznali, że aborcja nie jest osobistą sprawą matki jak deklarują jej zwolennicy.

7. Respondenci w większości deklarują się jako osoby wierzące i praktykujące, które znają stanowisko Kościoła katolickiego na temat aborcji. Ponadto popierają poglądy reprezentowane przez Kościół.

8. Informacje na temat sztucznego przerywania ciąży badani czerpią z Internetu, telewizji, Kościoła katolickiego, prasy/ literatury fachowej, czy znajomych.

Zakończenie

Aborcja nie pozostawia złudzeń. Los dziecka zależy od tego, czy jest chciane przez rodziców, czy nie. Człowiek przeżyje tylko, jeśli okaże się „wartościowy” dla innego człowieka. Werdykt – życie lub śmierć wydaje ktoś inny oraz nie ma znaczenia, że dziecko już żyje i rozwija się. Decyzja o przerywaniu ciąży jest dramatem, ostatecznością i nieodwracalnym egzystencjalnie czynem. Konsekwencje jako trauma będą odczuwane w przyszłości (Chazan, Simona, 2009, s. 285). Alternatywą dla aborcji jest oddanie dziecka do adopcji. Adopcja to szansa dla dziecka na kochających rodziców i szczęśliwe życie. Dla matki to także szansa, że nie stanie się dla swojego dziecka katem, a w przyszłości będzie miała szansę przeprosić. Kobieta, która staje przed dylematem urodzić dziecko, czy przerywać ciążę znajduje się na rozdrożu, gdyż bez względu na to jaką decyzję podejmie wpłynie ona na resztę jej życia (tamże).

Dyskusja na temat aborcji będzie trwać dopóty dopóki będzie istniał człowiek. Życie nienarodzonych dzieci oddane zostaje w ręce innych ludzi. Zapomina się, że jeden człowiek powinien chronić drugiego człowieka. Natomiast w sytuacji sztucznego przerywania ciąży obowiązek szacunku oraz ochrony życia człowieka w łonie matki leży w rękach innych ludzi – rodziców, dziadków, lekarzy, polityków i innych, którzy będą w mocy ocalić od unicestwienia. Każdy człowiek w swoim sumieniu rozpatruje tą trudną kwestię a jednak niezwykle ważną dla nowoczesnego społeczeństwa. Nie wolno zapominać, że jeżeli ktoś jest ode mnie uzależniony, to nie znaczy, że mam nad nim władzę i mogę z nim zrobić wszystko to, co uznaję za odpowiednie (Schooyans, 1991, s. 138).

Bibliografia:

Brzeziński T., 2002, *Etyka lekarska*, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.

Chazan B., 2009, *Somatyczne następstwa aborcji*, (W:) Chazan B., Simona W. (Red.), *Aborcja. Przyczyny, następstwa, terapia*, s. 75 – 88, Wrocław: Wydawnictwo Wektry.

Dunaj B. (Red.), 2003, *Domowy Popularny Słownik Języka Polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Cykada.

Filar M., 2000, *Lekarskie prawo karne*, Kraków: Wydawnictwo Zakamycze.

Jan Paweł II, *Encyklika Evangelium vitae*,

http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/evangelium_1.html (dostęp: 05.11.2015).

Kirchbach von G., 2009, *Analiza egzystencjalna a aborcja*, (W:) Chazan, B., Simona W. (Red.), *Aborcja. Przyczyny, następstwa, terapia*, s. 285 – 294, Wrocław: Wydawnictwo Wektory.

Krajewski R., 2004, *Prawne kontrowersje ochrony życia człowieka. Studium z prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Płock: Wydawnictwo Naukowe Novum.

Miranda G., *Przerwanie ciąży: eliminacja istoty ludzkiej*, „Communio 1993”, nr 3 (75), s. 122 – 131.

Pietrzykowski T., 2007, *Spór o aborcję: etyczne problemy prawa*, Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga.

Schooyans M., 1991, *Aborcja a polityka*, przeł. A. Deryło, Lublin: Wydawnictwo KUL.

Ślipko T., Starowieyski M., Muszala A., 2010, *Aborcja. Spojrzenie filozoficzne, teologiczne, historyczne i prawne*, Kraków: Wydawnictwo Petrus.